

ПОЛІТОЛОГІЧНА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ: ХРОНОЛОГІЯ, ТИПОЛОГІЯ, НАУКОМЕТРІЯ

Ганжуров Ю. С.

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри організації видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Досліджується процес становлення та еволюції періодичних видань з політичних наук в системі соціальних комунікацій. Розкриваються чинники типологічної трансформації часописів у контексті змістовної конкретизації інформаційних ресурсів політичної науки. Аналізуються фактори структуризації періодичного видання як фахового з політичних наук, окреслюються тематичні особливості контенту та результати моніторингу відповідних публікацій.

Исследуется процесс становления и эволюции периодических изданий по политическим наукам в системе социальных коммуникаций. Раскрываются факторы типологической трансформации журналов в контексте содержательной конкретизации информационных ресурсов политической науки. Анализируются факторы структурирования периодического издания как профессионального по политическим наукам, отмечаются тематические особенности контента и результаты мониторинга соответствующих публикаций.

The article explores the process of formation and evolution of periodicals about political science in the system of social communications. The factors of typological transformation of magazines in the context of a meaningful specification of information resources of political science are revealed. The author explores the factors of structuring the periodical as a professional in political science, outlines the thematic features of the content and results of related publications monitoring.

Ключові слова: політичні науки, періодичні видання, типологічна класифікація, соціогуманітарна сфера, наукометрична база даних.

Періодика як результат інституціоналізації політичної науки еволюціонує в системі соціальних комунікацій. Визначення ретроспективи становлення журналу, що набув статусу фахового в галузі політичних наук, від громадсько-політичного видання до спеціалізованого часопису кореспондується із процесом становлення політичної науки в Україні. Відомо, що почався він ще за радянських часів – у 1988 р. був виданий відповідний документ, який визначив порядок створення навчальних кафедр і спеціалізованих вчених рад для захисту докторських і кандидатських дисертацій з політичних наук [1]. У незалежній Україні 1993 р. датував урядову постанову, що затвердила Перелік галузей наук, до яких увійшла й політологія [2]. Таким чином утворилося конкретне інформаційне середовище, яке мали опанувати відповідні засоби комунікації. Ними стали передовсім журнали, котрі публікували фахові статті зазначеної тематики, що репрезентували початковий етап становлення періодики з політології.

На початку 90-х років побачили світ перші числа журналів «Державність», «Персонал», «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» тощо. Через рік кількість часописів, що репрезентують становлення політичної науки в Україні, збільшується. Вочевидь, що науково-дослідницька діяльність профільних кафедр актуалізувала підготовку спеціалізованих видань – «Буковинський журнал» (Чернівецький університет ім. Ю.Федьковича), «Вісник Київського університету ім. Т.Шевченка. Серія: міжнародні відносини», «Політологічний вісник» (Політичний центр при Київському університеті ім. Т.Шевченка) та інші видання по суті почали формування публічної сфери становлення концептів політичної науки. Природно, що цей процес збігається у часі із першими в Україні захистами дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора, кандидата політичних наук [3]. Багато у чому саме цей процес закладає змістовні інформаційні підвалини для джерелознавчої реконструкції робочого списку періодичних видань, які в зазначений період стали тематичними попередниками фахово структурованих журналів періодики з політичних наук.

Власне аналітико-синтетична критика авторефератів дисертацій на предмет наявності наукових публікацій, що за процедурою захисту пройшли по суті експертну перевірку на фаховість, дозволила сформулювати коло видань, які де-факто стали суб'єктами політичної комунікації в науковому контенті. З огляду на тогочасну відсутність чітко визначених критеріїв

класифікації, авторський перелік у кількості 30 видань політичного спрямування за період із 1991 р. до 1996 р. видається певною мірою прийнятним.

Однак на цьому імпровізаційному тлі вбачаються доволі симптоматичними спроби визначити своєрідну палму задокументованої першості в процесі виникнення піонера часописів із політичних наук. Галузева історіографія припускає правомірність існування такого лідера в історії питання: «Ще в 1992 р. Юрій Прилюк, започатковуючи в Україні періодичне видання з політологічної науки – українсько-канадський щоквартальник «Політологічні читання», констатував, що у політології (на відміну, скажімо, від філософії, соціології чи психології) мусимо починати фактично з нуля. І навчатися основам політичної науки у західних політологів, радянологів, котрих сьогодні називаємо вже колегами». Говорячи про проблеми української політичної науки, Ю.Прилюк закликав по-новому організувати роботу кафедр політології, ввести справжню професійну спеціалізацію з політології для студентів-гумантаріїв» [4, с. 78]. Аналіз аргументації на користь статусу першопрохідця у царині, що розглядається, спонукає до висновку про концентрацію уваги на іноземний (канадський) патронат як визначальну категорію у становленні української політичної науки взагалі та її періодики зокрема.

Такий стан справ у процесі формування інтелектуальних і інформаційних ресурсів української політології в період становлення нашої соціогумантарної науки видається якщо не природним, то, принаймні, зрозумілим. Імплементация закордонної школи політичних досліджень до теорії та практики суспільних наук українського ґатунку стала доволі поширеним явищем як в академічному середовищі, так й в системі вищої школи на початку 1990-х рр. Саме через це видається суто фрейдівською рефлексія, що трактується як «спокуса (це питання широко дискутувалося) визначити її (політологію – Ю.Г.) як окрему українську національну науку» [5, с. 6]. Відомі історико-національні та ментально-психологічні витоки таких пропозицій мають спільні корені з толерантністю до досвіду фахівців діаспори у виданні україномовної періодики за кордоном. Таким чином, повертаючись до історії іноземного патронату видавничих проєктів, доцільно звернути увагу на спеціалізовану модернізацію відомого часопису «Сучасність» – журналу, що того ж 1992 р. вже мав окремий розділ «Політологія» та співзасновників: з українського боку – Республіканську асоціацію українознавців, а з американського – видавництво «Пролог». Ця обставина дає певні підстави поставити під сумнів статус першопрохідця журналу «Політологічні читання».

Аналіз періодики з політичних наук початкового періоду розкриває суперечливу еволюцію становлення цього виду комунікації. В її основі – конфлікт інтерпретації атрибутивних особливостей жанру наукової статті, що перебуває в інформаційній площині громадсько-політичної тематики, яка композиційно не кореспондується із науковим стилем за складом та структурізацією змісту. Власне зазначена проблема міститься безпосередньо в стандартизації понять «журнал», «громадсько-політичний журнал», «науковий журнал». Отже родове поняття «журнал» галузевий державний стандарт подає як видання, яке «виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань...» [6]. Викладене визначення є офіційним. Однак не є бездоганим із логічного боку. Стандарт унеможливив гармонізацію громадсько-політичного контенту до суто наукового, відокремивши ці категорії. Таким чином, окреслений паркан дефініцій певною мірою ускладнює дослідження трансформації видань громадсько-політичної тематики до фахових часописів із політичних наук.

У процесі дослідження зазначеної проблеми С.Рябов на підставі аналізу таких журналів політичного спрямування як «Політологічні читання», «Політична думка», «Розбудова держави», «Людина і політика», «Політичний менеджмент», «Політика і час», «Україна дипломатична», «Український соціум», «Трибуна» зробив ряд спостережливих і глибоких висновків. По-перше, зазначено, що насправді члени редколегії не завжди бувають причетні до підготовки видань, оцінки й відбору матеріалів, що в них публікуються. По-друге, як зазначає дослідник, «досі усі журнали, схоже, проводять таку редакційну політику, коли до публікації приймають як власне наукові матеріали, так і рефлексії з політичної практики та звичайну публіцистику». По-третє, «досі невідомими українським авторам залишаються ті правила, що стали канонами роботи науковця в сучасному світі» [7, с. 59-61] – дуже сміливе узагальнення, що викликає певне занепокоєння щодо сумлінності наукової спільноти. Симптоматичними також видаються індивідуалізації вад власне часописів, що позиціонуються як політологічні.

В принципі процес типологізації видань зазначеної тематики на рівні наукової комунікації передовсім має відбуватися, що власне й мало місце, у форматі адаптації традицій. Носіями таких традицій природно стали класичні академічні журнали, що тривалий час виходили в системі НАН України, конкретно – під егідою відомчого видавництва «Наукова думка». Методична, інформаційно-інструктивна, кадрова допомога та порівняльна педагогіка

фахового спрямування з боку таких авторитетних й професійних журналів як «Філософські студії», «Збірник наукових праць Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України», «Право України», «Філософська і соціологічна думка», «Український історичний журнал» сприяли професійному становленню новітніх журналів, які мали на меті спеціалізуватися на виданні публікацій із політичних наук. Процес професіоналізації таких часописів відбувався доволі повільно, переважно через адміністративно-комунікаційну невизначеність, що тривала з 1992 р. Саме того року уряд задекларував вимогу про те, що основні результати дисертації повинні бути опубліковані в наукових виданнях України, перелік яких затверджується ВАКом України [8]. Проте сам перелік й фахові вимоги до публікації довгий час не оприлюднювалися. Лише через п'ять років інституалізація наукової періодики набула офіційного статусу – у 1997 р. ВАК України видав постанову, якою затверджувався перелік наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт [9]. Власне з цієї дати видається логічним визначити другий етап еволюції наукового журналу (збірника статей) з політичних наук. Однак окреслення його меж актуалізує проблему відповідності наукового контенту профілю політологічного видання. Власне питання професіоналізації текстів, які друкувалися, були пов'язані із загальним рівнем політичної науки в Україні. Саме тому до джерелознавчого моніторингу текстів залучалися експертні оцінки, зокрема ті, що були виконані Центром по удосконаленню методів навчання викладання та дослідження в галузі політичних наук в Україні [10]. У цьому контексті заслуговують на підвищену увагу змістовні дослідження стану політичної науки, що їх виконала М.Кармазіна: висновок про те, що «на сьогодні у нас нема підстав говорити про формування в Україні наукових шкіл в галузі політичної науки» [11, с. 20] в принципі не може бути відокремленим від оцінки комунікативного рівня наукових журналів з політичних наук на початку другого етапу їх становлення.

Проблемність еволюції політичної науки, що за функціональною ознакою відклалась у змісті першого переліку фахових видань, окреслила основні напрями його аналізу. По-перше, йдеться про власне засновницьке представництво 44 періодичних видань, які увійшли до переліку. Те, що 15 з них належить вишам як засновникам часопису, а 8 видань виступають як друковані органи академічних інститутів, свідчить про певну перевагу інституціональних чинників організації комунікативних засад політичної науки. Друга група журналів, яка репрезентує видавничі проекти органів державної влади та управління, громадські організації та засновників в особі колективів редакцій журналів, стратифікується на окремі сегменти інформаційного забезпечення досліджень в галузі політичної науки. Водночас високий рівень універсалізму, загальної описовості, культурологічної тематичності, фрагментарності викладу, журналістських імпровізацій не дозволяє кваліфікувати журнали другої групи певною мірою як політологічну періодику належного наукового рівня.

Важливо зазначити, що для переважної більшості тематичних часописів актуальним питанням залишалась періодичність випуску. Не лише у збірників статей, а й навіть у журналів регулярність випусків була значною мірою умовною. Це призводило до пошуку форм геронтології змісту, що мав зберігати актуальність, приміром, як у щотижневику «Підтекст», так і у щорічнику «Молодь України: стан проблеми, шляхи розв'язання».

Порівняльне вивчення організаційно-утворюючих документів періодики політичної науки розкриває доволі представницький масив упорядкування процесів оприлюднення наукової думки. Вже на початку 1999 р. президія ВАК закладає підвалини нормування порядку підготовки, схвалення та власне публікації наукових статей, виклавши відповідні вимоги у спеціальній постанові [12, с. 8]. Помітною умовою розвитку політичної наукової комунікації виявилася викладена у постанові вимога щодо наявності у складі редакційної колегії часопису не менше п'яти докторів наук з відповідної галузі науки, серед яких обов'язково повинні бути штатні працівники наукової установи, організації чи вищого навчального закладу, що видає журнал. У такий спосіб привнесено, по-перше, проблему залучення до редколегій докторів наук, яких на той час було порівняно небагато з огляду на дебютний вік політичної науки в Україні. По-друге, тлумачення поняття «штатності» працівників та визначення кола потенційних видавців ускладнювали формальні ознаки організації видання наукового часопису. По-третє, залучення вчених рад до схвалення авторських оригіналів статей по суті перетворювало журнали на їхні інформаційні додатки, а головне – закладало конфлікти наукових інтересів у фаховому товаристві. Адже автор статті зазвичай вже мав рекомендації зовнішніх рецензентів, апробацію на якість на рівні членів профільної вченої ради, підтримку наукового керівника, консультанта тощо. Проте, незважаючи на суттєві неоднозначності та варіативності тлумачень зазначених вимог, у червні 1999 р. набрав чинності новий перелік фахових видань з політичних наук. Симптоматичним видається той факт, що саме того року інформаційне представництво політичної наукової періодики збагатилося вельми змістовними з огляду на авторський склад такими виданнями, як

«Науковий вісник Дипломатичної академії України», «Людина і політика», «Правова держава» (Одеський державний університет ім. І.Мечникова), «Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї» (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Кураса НАН України) і «Наукові праці. Серія політологія» (Миколаївський державний гуманітарний університет ім. П.Могили).

Прикметним є те, що за кількісним зростанням комунікативних носіїв політичної науки стали помітними якісні зміни у змісті публікацій. Мовиться передовсім про конкретизацію проблем суспільно-політичного життя України на рівні постановки проблеми, упорядкуванні понятійного апарату, обґрунтування провідних концептів й категорій, пов'язаних із еволюцією політичної системи нашої держави. Зміцнення інституту президента на межі знакових рефлексій в бік авторитаризму спричинило пошук реставрації традицій та антонімічних обґрунтувань чи пояснень в науковому середовищі. Помітна олігархізація зон державного управління покликана до життя розвідки сутності так званої політичної еліти. Виникнення різновекторних підходів щодо ролі партійного будівництва в форматі теорії та практики парламентаризму багато у чому спричинили оцінки виборчого законодавства, а сумнозвісний «бікамєралізм» швидко збагатив лексику прикладної політології. Тобто в політичні науки почали з'являтися прогматичні інтереси. Проте головним, на нашу думку, було помітне збільшення власне того контенту, що виступає предметом аналізу політолога: реальні політичні події, джерельна база їх документування та інструментарій порівняльної політології, що здійснюється фахівцями, які на той час вже почали інтенсивно працювати.

Паралельно із активізацією політичної дослідницької думки набирає обертів адміністративний патронат її формалізації на рівні наукової періодики. В квітні 2000 р. ВАК України своїм наказом, який був посиленний січевим циркуляром 2003 р., встановив низку додаткових умов щодо фаховості видань [13]. По-перше, вимагалось, що таке видання (журнал, збірник наукових праць) повинно мати свідоцтво про державну реєстрацію та загальнодержавну та (або) зарубіжну сферу розповсюдження ЗМІ. По-друге, засновником (співзасновником) фахового видання могла бути лише наукова установа, організація, вищий навчальний заклад; мати тематичну спрямованість з певної галузі науки; наявність у складі редколегії не менше трьох докторів з відповідної галузі науки. По-третє, журнал (збірник) мав підписуватися до друку за рекомендацією вченої ради установи, що його видає. Дослідження зазначених вимог має підстави зробити висновок про прагнення відкрити умовну дискусію про доцільність адміністративної комунікації у галузі науки. В принципі, якщо перша частина циркуляру кореспондується із вимогами чинного законодавства, то друга містить певні проблеми в частині співвідношень повноважень співзасновників. А третя вимога загострює серйозну проблему тлумачення й сумнівного отожднення понять «засновник» і «видавець», що закладає підвалини для наступних правових колізій.

Важливо, що засновників видань зобов'язали приймати до друку лише наукові статті, які мають обов'язкові елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Треба віддати належне прагненням відомчого кураторства максимально підвищити якість наукових публікацій за рахунок формалізації дослідницького процесу. В принципі стислий конспект основних засад наукових досліджень – курс, який викладається кожному студентові, вочевидь варто й нагадувати. Проте його композиційна реалізація в кожному конкретному випадку видається проблематичною, а головне – недоцільною. Чому? Відповідь на це запитання почасти міститься в актуальних міркуваннях А.Круглашова, який, вивчаючи особливості тематичної комунікації, назвав проблемним питанням української політичної науки «гостру емпіричну недостатність і «плагіатокульоз», пропонуючи перейти від його діагностики до лікування» [14, с. 25]. На нашу думку, саме формалізація наукових процесів створює передумови для компілятивних рефлексій. Зацитоване занепокоєння щодо поширення різної форми запозичень в текстах політичної науки багато в чому може бути переадресоване авторам стандартизації наукової думки, що народжуватиметься в тому числі й в голові політолога. Адже композиційні шаблони, стандартні формулювання, формалізована фразеологія – це ті елементи схожої стилістики (в широкому розумінні), які є згубними для наукової статті. Від схожості форми до тотожності змісту – один крок. Упорядкування судження за циркулярними вимогами створює ситуацію подібності, отже знеособлення авторства, призводить до інтелектуального вакууму, що вимагатиме запозичувальної компенсації, яка зветься плагіатом.

Звичайно, що проблема виникнення та поширення компілятивних матеріалів у політичній науковій комунікації перебуває у площині окремої дискусії. Проте поступ форм мінімізації плагіату не може бути результативним без врахування методики композиційної організації наукових текстів. Йдеться не про формалізацію змісту, а тематичну спрямованість формування думки. Традиційно в часописах таку функцію виконує рубрикаційний поділ робочого змісту журналу чи збірника наукових статей. Вибірковий аналіз оглаву часописів з політичних наук виокремив ряд найпоширеніших рубрик, які по суті стали репрезентантами спеціальностей галузі «політичні науки», а саме: теорія та історія політичної науки; політичні інститути і процеси; політична культура та ідеологія; політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку. Найпоширенішими у згаданому вимірі формування контенту стали видання «Політичний менеджмент», «Наукові записки НАУКМА. Серія: Політичні науки» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»), «Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Кураса НАН України», «Вісник СевНТУ. Серія «Політологія» (Севастопольський національний технічний університет), «Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право» (Національний технічний університет України «КПІ»). Природно, що редколегії журналів, здійснюючи редакційну політику в межах своїх дослідницьких інтересів і дотримуючись концептів наукової школи, здійснювали конкретизацію напрямів досліджень, що об'єднувались такими рубриками, як «культурно-ціннісні виміри політики» («Науковий часопис НПУ ім. М.Драгоманова. Серія: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»), «філософія політики» («Панорама політологічних студій: вісник Рівненського державного гуманітарного університету»), «політична психологія» («Політологічний вісник» Політологічного центру при Київському національному університеті ім. Т.Шевченка).

Вивчення змісту політичних наукових журналів, які функціонували на другому етапі їхнього розвитку, виявилось більш представницьким з огляду на фактологічну базу, що з кожним роком збільшувалася. В результаті «ваківський» перелік фахових видань з політичних наук за станом на лютий 2008 р. вже становив 57 позицій. В принципі це віддзеркалює тенденцію до зростання, характерної для гуманітарного блоку наукової періодики в цілому. Зазначену тенденцію задокументували в публічній сфері автори відповідного моніторингу, що був зроблений в Центрі досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.Доброва НАН України [15, с. 73]. За результатами дослідження «Наукометричний моніторинг журналів соціогуманітарної сфери» за темпами кількісного зростання журнали з політичних наук посіли шосте місце із одинадцяти галузей гуманітарних наук. Щоправда критерії відбору об'єктів дослідження залишилися за межами публічної сфери. Цей факт не дозволяє однозначно сприймати наведені дані з огляду на ряд класифікаційних обставин. По-перше, абсолютну кількість журналів усталеної тематики за чверть століття виявити надзвичайно складно. Вочевидь, доцільно в такому разі застосовувати прийоми репрезентативної вибірки для окреслення тенденцій. По-друге, динамічна частотність переєстрації видань неминуче призводить до дублетності в підрахунках. По-третє, одночасна реєстрація видань за кількома спорідненими спеціальностями унеможливорює виключне представництво конкретного часопису в одній галузі науки.

Проте висловлені зауваги жодним чином не ставлять під сумнів авторське сумління щодо пошуку відповіді на складні сюжети становлення політичної наукової періодики, яка є невід'ємною складовою розвитку соціогуманітарних дисциплін. Саме в такому гармонійному контексті М.Николко пропонує класифікатор політичної наукової періодики за такими критеріями: 1) напрям журналу, визначений його засновниками; 2) згадка в бюлетені ВАКУ; 3) згадка видання в реферативному журналі «Політика. Політичні науки» [16, с. 47]. В цілому представлений класифікатор, на нашу думку, являє собою передовсім прикладний інструментарій. Визначення тематичної спрямованості, проте не дає системної ідентифікації за належністю до галузі науки. Зрештою сам автор представленої класифікатора це усвідомлює, зазначаючи, що аналіз списку публікацій, який подається в реферативному журналі «Політика. Політичні науки», свідчить: «понад 30% журналів належать до інших галузей знань» [17, с. 48]. У зв'язку з цим постає питання про правомірність поширення критеріїв оцінки власне публікацій на політологічну тематику на журнал в цілому, який цю статтю надрукував. На наш погляд, така методика не відповідає принципам єдиної основи поділу понять і не може бути обрана як складова класифікатора журналів (збірників статей) з політичних наук.

Практика дослідження наукової періодики в системі політичної комунікації зазвичай тяжіє до описових методів вивчення специфіки підготовки текстів, які об'єктивно обмежені тією ілюстративністю прикладів, компенсаторною технікою цитування із наступним їх переказом й оглядом джерельної бази. Водночас якісні характеристики наукових журналів взагалі та

публікацій зокрема вимагає бодай мінімальної кліометричної методики визначення тих параметрів аналітико-синтетичної критики, що дозволить змінити припущення зовнішніх вражень чи спростувати їх зміст. Йдеться про необхідність вимірювання якості публікації за допомогою метода «контент-аналіз». У нашому варіанті видається доцільним застосувати його до вивчення публікацій у співвідношенні декларованої назви статті до її змісту. Відомо, що часто-густо повнота фактичного матеріалу, що передбачена заголовком, не може бути розкрита автором об'єктивно через неправомірно (відносно назви) звужений обсяг публікації. Ця вада значною мірою стосується й журналів політичної періодики. Причин цьому чимало: прагнення утримати назву дисертаційного дослідження незалежно від обсягу джерел його оприлюднення; бажання справити враження привабливим заголовком, усвідомлюючи, що саме він є чи не єдиним інформантом публікації, проте головне – професійні умови публікаторської діяльності академічного науковця чи викладача. Як відомо, для працівника наукової установи в основу звітності покладена публікаторська діяльність не лише в назвах статей, а й характеристиках обсягу – авторських аркушах, а науковець-викладач вишу формує свій підсумковий рейтинг за публікаціями в науковій періодиці лише кількістю назв. За таких умов домінуючим стає принцип мінімальних форм викладу матеріалу в публікаціях.

Можна припустити, що зазначені обставини певною мірою обумовили обсяги статей, які друкувалися в науковій політичній періодиці досліджуваного періоду. Для підтвердження цієї гіпотези виконане дослідження визначення питомої ваги фізичного представництва окремої

$$h = \frac{o}{s}$$

публікації в інформаційному обсязі журналу за формулою $h = \frac{o}{s}$, де o – представляє загальний обсяг журналу в авторських аркушах (1 аркуш = 40 тис. знаків); s – кількість публікацій в одному номері; h – середній обсяг однієї публікації в авторських аркушах. Вибірковий аналіз змісту видань за наведеною формулою розкрив тенденцію до переваг інформаційної насиченості статей, опублікованих у академічних журналах (збірках наукових статей).

Відомо, що якість публікації в наукових виданнях значною мірою залежить від рівня джерельної бази. Саме вона є інформаційним ресурсом дослідження. Здійснюючи вивчення джерельної бази наукових публікацій за основними ознаками її якості (представництво джерел за видами, за регіональною належністю, за хронологією тематики), можна зробити висновок, що політична наука останніх років віддає перевагу первинним носіям інформації: соціологічним дослідженням, статистичним даним органів державної влади та управління, оперативним інтернет-ресурсам, які за своїми комунікативними властивостями об'єктивно актуалізують публікацію та підвищують рейтинг оригінальності тексту.

Щоправда реалії збідненого поліграфічного виготовлення журналів у межах офіційного накладу в 100 примірників, який на практиці часто-густо не наближався до зазначеного мінімуму, не просували часопис до читачів, залишаючи його ледь не бібліографічною рідкістю. Ситуацію мали покращити вимоги до часопису, що полягали в обов'язковому розміщенні електронної копії видання на сайті Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського НАН України у розділі «Наукова періодика України».

Підвищення вимог до періодичних фахових видань спричинило ініціативи щодо формування з 1 лютого 2009 р. нового переліку фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Планувалася перереєстрація видань, що були внесені у попередні переліки видань [18]. Таким чином упродовж 2009 – 2011 рр. президією ВАК сформувався перелік, у якому було представлено 51 видання з політичних наук. Даний перелік не втратив чинності й після ліквідації ВАК України наприкінці 2011 р. у зв'язку з реорганізацією та створенням атестаційної колегії МОН України, якій було передані повноваження ВАК України [19]. Отже, другий етап формування періодики з політичних наук в контексті інституціонального становлення видається завершеним з огляду на наступні організаційні новели, що зумовили подальші умови функціонування наукових часописів України.

Таким чином, третій, нинішній етап розвитку періодичних видань з політичних наук датується з 2012 р. й триває дотепер. Адже саме того року затверджений вдосконалений порядок формування переліку фахових видань [20]. Відтоді засновникам і видавцям часописів довелося розв'язувати додаткові завдання, що полягали у розміщенні на веб-сторінці видання статей англійською мовою, здійсненні редколегією внутрішнього рецензування матеріалів, що готується до публікації, та організацію зовнішнього рецензування. Проте головним для наукової спільноти України стало те, що розміщення в інтернет-просторі повнотекстових файлів статей журналів створило можливості для системного аналізу наукової комунікації. Один із перших аналітиків мережевої політичної комунікації в частині вивчення фахових журналів Ю.Шайгородський опрацював статистичні дані про використання електронних версій видань України. Спостереження науковця

відносно того, що частота звернень до періодичних видань значно перевищує частоту звернень до продовжуваних видань, видається переконливим так само, як й наступний висновок: «Наразі (очевидно, за рахунок періодичності друку) журнал «Політологічний менеджмент», видання якого здійснюється неприбутковою організацією й переважно за рахунок залучених коштів благодійників, протягом останніх восьми років (за даними НБУ ім. В.Вернадського) залишається найбільш цитованим виданням з політичних наук в Україні» [21, с. 68-69].

Можливості спектрального аналізу фахових видань актуалізували злободенну проблему української фахової періодики взагалі, а з політичних наук зокрема. Йдеться про входження часописів до світових наукометричних баз даних. Ймовірно, що в останніх міністерських вимогах до фахових видань ця обставина була розцінена як проблема недалекого майбутнього. Проте, як зазначають спеціалісти: «...Національна академія наук неодноразово подавала свої зауваження та пропозиції внести деякі зміни до порядку формування переліку наукових фахових видань України з огляду на те, що у чинному порядку не враховані такі параметри як входження до наукометричних баз даних...» [22, с. 17]. Вивчення складових проблеми наукометричності періодичних видань в контексті викладених зауважень розкриває проблему комплексного розв'язання зазначеного питання. На нашу думку, формулювання неконкретизованої вимоги входження до науко- метричних баз даних не буде ефективною, оскільки така вимога є по суті комплексною. Вона передбачає виконання ряду однозначних й чітких вимог: наявність веб-сторінки видання, контактної функції для безпосереднього он-лайн-зв'язку з редакцією, правил подачі авторських оригіналів, змісту випусків, наявність двомовних анотацій та ключових слів, повнотекстових файлів статей, тематичних індексів [23, с. 41].

Таким чином, йдеться про етапність формування готовності наукової періодики до наукометричності. Важливим етапом на цьому шляху можна вважати розміщення електронних журналів на веб-порталі НБУ ім. В.Вернадського. Вочевидь, що така практика значною мірою мінімізує розпорошеність джерел наукової комунікації, підвищуючи її доступність.

Для журналів та збірників статей з політичних наук наукометричність так само залишається гострою проблемою. Зокрема, лише менша частина професійних видань входять до периферійної бази даних «Российский индекс научного цитирования»; від якої, можливо, нині варто відмовитися взагалі. Комплексний аналіз фахових видань на предмет відповідності необхідним комунікаційним вимогам до періодичних видань розкрив й інші проблеми композиційної стандартизації.

Таблиця № 1

Аналіз комунікативної комплектності фахових видань виключно з політичних наук з 2012 р. до серпня 2015 р.

№	Назва видання, засновник	Порядковий номер класифікатора експлікації								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Вісник СевНТУ. Серія «Політологія» / Севастопольський національний технічний університет	+	-	+	+	-	-	+	+	+
2	Вісник Харківського національного університету. Серія «Питання політології» / Харківський національний університет ім. В.Каразіна	-	+	+	+	+	+	+	+	-
3	Гуманітарні студії / Київський національний університет ім. Т.Шевченка	+	+	+	+	+	-	-	+	+

4	Магістеріум. Політичні студії. Збірник наукових праць / Національний університет «Києво-Могилянська академія»	+	-	+	+	-	-	+	+	-
5	Науковий часопис НПУ ім. М.Драгоманова. Серія: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова	+	-	+	+	-	-	-	+	-
6	Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Кураса НАН України / НАН України, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Кураса НАН України	-	-	+	-	-	-	+	+	-
7	Наукові записки НаУКМА. Політичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія»	+	-	+	+	-	+	+	+	-
8	Наукові праці. Серія: політологія / Чорноморський державний університет ім. Петра Могили	+	+	+	+	-	+	+	+	-
9	Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету / Рівненський державний гуманітарний університет	-	+	+	-	-	+	-	+	-
10	Політологічні записки / Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля	-	+	+	+	-	+	-	+	-
11	Політологічні та соціологічні студії / Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича	+	-	+	-	-	-	-	+	-
12	Прикарпатський вісник НТШ (серія «Думка») / Івано-Франківський Осередок Наукового товариства ім. Т.Шевченка, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника», Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, ДВНЗ «Івано-Франківський державний медичний університет»	-	+	+	+	-	-	+	+	-

13	Проблеми міжнародних відносин / ПВНЗ «Київський міжнародний університет», Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України	-	+	+	+	-	+	-	+	-
14	Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні, культурологічні науки / Харківський національний педагогічний університет ім. Г.Сковороди	-	+	+	+	-	+	+	+	-
15	Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку / Інститут народознавства НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Національний університет «Львівська політехніка»	+	-	+	-	+	-	+	+	-
16	Електронне фахове видання Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки / Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т.Шевченка	-	-	+	-	+	+	+	+	-

Експлікація змісту таблиці «Аналіз комунікативної комплектності фахових видань виключно з політичних наук з 2012 р. до серпня 2015 р.» передбачає наступні класифікатори наявності:

1. **зміст випуску укр., рос., англ. мовами;**
 2. **вимоги щодо оформлення авторських оригіналів;**
 3. **анотація та ключові слова укр., рос., англ. мовами;**
 4. **індексація статті УДК;**
 5. **англомовний відповідник статті на веб-сторінці видання;**
 6. **міжнародний номер періодичного видання ISSN;**
 7. **повнотекстові файли статей;**
 8. **композиційна комплектація на веб-порталі НБУВ;**
 9. **включення до наукометричних баз даних.**
- Умовні позначення в таблиці: «+» наявні показники; «-» відсутні дані.**

Кількість видань, що стали предметом дослідження їх комплектності, обумовлена їх винятковою спеціалізацією, себто «політичними науками», оскільки нині чинний перелік видань охоплює понад 40 назв тих «суміжників», які об'єднані спорідненими галузями науки (історія, філософія, право, соціальні комунікації, економіка). Отже, для досягнення автентичності належності висновків журнали (збірники статей) з політичних наук виокремлені в самостійну категорію. Таким чином аналіз фахових видань на предмет наявності показників комунікативної комплектності розкрив ряд проблемних зон. Виявилось, що половина видань не подають «зміст» номерів часописів англійською мовою. Характерно, що це відбувається водночас із наявним англомовним контентом по інших позиціях, зокрема на рівні підготовки анотації та ключових слів. Залишається актуальною відсутність міжнародного номера періодичного видання ISSN, оскільки така індексація є обов'язковою умовою входження видання до наукометричних баз даних, на чому наголошують фахівці [24, с. 14]. Досить невмотивовано видається позиція окремих редакцій щодо необхідності зазначати технічні вимоги до оформлення авторських оригіналів. Якщо виконання умов реєстрації часопису можуть видаватися таким, що обтяжують роботу редакції, то побажання створювати рукописи за певним стандартом навпаки – полегшує роботу редакторів, проте автору не

висувається. На цьому тлі відкритим залишається питання про виконавців присвоєння індексу УДК із огляду на неоднозначність тлумачення його складників.

Проте найвразливішою комунікативною проблемою в системі видання політичних періодичних наукових видань залишається оперативність оприлюднення досліджень. Про це свідчить й власне типологія представлених видань. Практично всі збірники наукових праць доволі інертні в інформаційному просторі. Видання таких часописів один раз на два роки чи двічі на рік – термін, який за визначенням корегуватиме тематику видання в бік усталених відсторонених від динамічного політичного життя й злободенної джерельної бази досліджень. Тому видається своєчасним і професійно креативним видання поки що єдиного в галузі політичних наук електронного журналу «Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т.Шевченка), який зареєстрований МОН України як відповідний носій інформації. Природно, що його створення відповідає фаховим очікуванням наукового товариства, «коли більшість авторів позитивно ставиться до електронних фахових видань – 77,3%, проте мають публікації в таких лише 47%» [25, с. 126].

Природно, що у політологів статистика участі в електронній науковій періодиці значно менша від окресленого показника, проте інформаційна потреба наукового потенціалу дуже значна з огляду на об'єктивну стилістику політичної комунікації. Аналітико-синтетична критика статей зазначеного часопису слугує на користь висловленої думки – оперативність розміщення матеріалів, які вигідно використовують новітні дані, залишають доволі умовну альтернативу друкованому слову. Щоправда електронна мобільність поширення текстів повертає нас до необхідності перевірки фактичного матеріалу щодо його достовірності та повноти, а також нагадує про професійну сумлінність літературного редактора й особливо коректора.

Проте саме електронна комплектація інформаційних ресурсів змістовних баз періодики надала можливість для здійснення системного дослідження наукової періодики. Ця обставина видається визначальною при оцінці результативності «Моніторингу джерельної бази наукових публікацій за період 2003-2012 рр. з актуальних проблем політики та політичних наук (на основі реферативних ресурсів НБУВ)». За висновками виконавців дослідження змодельовано наступне співвідношення тематичних ресурсів: 45% досліджуваних джерел присвячені теорії політики та теоретичній політології; 14% – зовнішній політиці та міжнародним відносинам, дипломатії; 11,7% – національним відносинам і політиці, національно-визвольному руху; 10,6% – внутрішній політиці; 7,5% – історії політичних вчень; 5,8% – політичним партіям; 5% – суспільно-політичним організаціям, і лише 0,4% – проблемам політики та сучасного політичного становища. При цьому констатовано, що «найбільш активно проблеми політики та політичних наук на своїх шпальтах висвітлюють такі часописи, як «Політичний менеджмент», «Сучасна українська політика», «Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку», «Держава та регіони», «Держава і право», «Наукові записки НАУКМА» (серія Політика) [26]. Наведені дані в принципі можуть бути використані для формування редакційної політики в частині тематичного спрямування періодичних видань з політичних наук. Однак неусталена передовсім за атрибутивними ознаками класифікація тематичних категорій поділу публікаторського контенту політичних наук об'єктивно ускладнює конкретизацію майбутньої композиції досліджень. Вочевидь, проблемною стане спроба дати відповідь щодо інформаційно-вичерпної самодостатності класифікатора «проблеми політики та сучасного політичного становища», що представляє лише 0,4% комунікативного ресурсу політичного дослідження, у порівнянні із більшістю попередніх рубрик, які за змістом гармонізують та поглинаються універсальним розділом «політичне становище». Подібні зауваження до аналізу політологічного контенту вже набувають рис такої звичайної усталеності, що постає питання про їхню доречність в принципі. Відомо, що ця проблема буде перманентною доти, доки триватиме становлення школи концептів політичної науки. Вочевидь, що наукова періодика в цьому процесові має перспективи.

Так само справою сумління майбутніх політологів видається розв'язання проблеми комунікативної конфігурації моделі наукової періодики з політичної тематики. Власне процес її інституціалізації, можливо, повільно, проте незворотно рухається в бік чіткої типологізації спеціалізованого періодичного видання. Статусно-засновницьке дистанціювання від громадсько-політичної публіцистики, композиційна відповідність засадам наукових досліджень, професіоналізація авторського складу дозволяє зробити висновок про можливу інтеграцію наукової періодики з політичних наук на рівні українських часописів до європейських наукометричних стандартів.

Література

1. Постановление Государственного комитета СССР по науке и технике от 4 ноября 1988 г. № 386 «О Номенклатуре специальностей научных работников» // Бюллетень ВАК при Совете Министров СССР. – 1989. – № 2. – С. 8-20.
2. Про затвердження описів дипломів доктора і кандидата наук та атестата старшого наукового співробітника і переліку галузей, з яких може бути присуджений науковий ступінь: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 р. № 199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/199-93-%D0%BF>
3. Див.: Бабкина О.В. Неоконсервативные политические теории Запада: сущность, проблемы, тенденции развития: дис... д-ра полит. наук: 23.00.03/ О.В.Бабкина, АН Украины, Ин-т философии. – К., 1992. – 366 л.
4. Викл. за: Рябов С.Г. Політична наука в Україні XXI століття: стан та перспективи розвитку. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 103 с.
5. Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи / Ф.Рудич // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 5-18.
6. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017-95. – [Чинний від 1996-01-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 1995. – 48 с. – (Національний стандарт України).
7. Рябов С.Г. Зазнач. праця.
8. Про порядок присудження наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 1992 р. № 257 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/257-92-%D0%BF>
10. Про затвердження переліків наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт: постанова президії ВАК від 25 травня 1997 р. № 1а/5 // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 1997. – № 2. – С. 71-88; Головка А.М., Цвігун А.Т. Про деякі аспекти нормативного забезпечення формування переліку наукових фахових видань України / А.М.Головка, А.Т.Цвігун // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2008. – № 2. – С. 10-11.
11. Про кількісний та якісний аналіз захищених в Україні з 1993 р. дисертацій див: Аналіз докторських і кандидатських дисертацій, захищених в Україні за напрямом «Політичні науки» // Центр по удосконаленню методів навчання, викладання та дослідження в галузі політичних наук в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ps.crimea.edu/ucr/metod/analiz_doct.htm
12. Кармазіна М. Політична наука в Україні: дисертаційний аспект / М.Кармазіна // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 17-28.
13. Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію (3 постанови президії ВАК України від 10.02.1999 р. № 1-02/3) // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 1999. – № 1. – С. 7-8.
14. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та про їх апробацію. Наказ ВАК України від 04.04.2000 р. № 178 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0431-00>; Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України. Постанова президії ВАК від 15 січня 2003 р. № 7-05/1 // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2003. – № 1. – С. 2.
15. Круглашов А.М. Здобутки та проблемні питання розвитку вітчизняної політичної науки / А.М.Круглашов // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2009. – Вип. 17. – С. 22-30.
16. Кавуненко Л.П., Хоревін В.І., Костиця О.П., Левченко О.Г. Наукометричний моніторинг наукових періодичних видань соціогуманітарної сфери України / Л.П.Кавуненко, В.І.Хоревін, О.П.Костиця, О.Г.Левченко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К., 2010. – Вип. 3. – С. 71-79.
17. Політична наука в Україні: становлення і перспективи / За ред. д.ф.н. О.А.Габрієляна, д.ф.н. О.Д.Шоркіна. – Сімферополь, 2002. – 344 с.
18. Там само.
19. Про формування нового переліку наукових фахових видань (із наказу ВАК України від 24 січня 2009 р. № 29) // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2009. – № 2. – С. 2-3.

20. Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Наказ Монмолодьспорту від 04.09.2011 р. № 1059. Зареєстровано в Мін'юсті України 10.10.2011 р. за № 1169/19907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1169-11>
21. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. Наказ МОН України від 17.10.2012 р. № 1111. Зареєстровано в Мін'юсті України 02.11.2012 р. за № 1850/22162 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12>
22. Шайгородський Ю. Фактори інституалізації політичної науки в Україні / Ю.Шайгородський // Сучасна українська політика. – Спецвипуск : Політична наука в Україні: стан та перспективи розвитку. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2013. – С. 60-71.
23. Діденко Ю.В. Академічна наукова періодика в системі сучасної комунікації / Ю.В.Діденко // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. ст.] / Нац. акад. наук України; [редкол. : Я. С. Яцків та ін.]. – Київ : Академперіодика, 2014. – Вип. 10. – С. 11-18.
24. Мриглод О.І. Українська наукова академічна періодика: ступінь «видимості» / О.І.Мриглод // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К.: Академперіодика, 2012. – Вип. 6. – С. 36-44.
25. Личук М.І., Парубчак Н.А. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М.І.Личук, Н.А.Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 10-16.
26. Бессараб А.О. Періодичні наукові фахові видання як засіб інституціоналізації науки / А.О.Бессараб // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2013. – № 1. – С. 125–130.
27. Сандул О.Г. Моніторинг джерельної бази наукових публікацій за період 2003-2012 рр. з актуальних проблем політики та політичних наук (на основі реферативних ресурсів НБУВ) / О.Г.Сандул // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21-23 жовт. 2014 р.) / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів акад. наук - членів МААН; [редкол.: В.І.Попик та ін.]. – К.: НБУВ, 2014. – С. 428-430